

Illustrirani Slovenec

„Narod naš dokaze hrani...“

Majniška deklaracija

je nedvomno najznamenitejši dokument slovenske politične zgodovine, kljub temu je pa ostal njen postanek naši javnosti doslej zastrti, kakor žal tudi še ni našla svojega zgodovinarja heroična medvevna borba slovenskega naroda za osvobojenje. Kratka zgodovina te deklaracije, ki je otvorila odkrit boj za politično samostojnost jugoslovanskih narodov v Avstriji in iz katere so potem izhajali tudi vsi nadaljnji dogodki, je sledeča:

Ko so bili 1. 1916. Nemci na vrhuncu svoje moči, so začeli najmerodajnejši činitelji javno razpravljati o svojih povojnih protislovanskih načrtih in alpski Nemci so začeli veliko propagando z znanimi svojimi »belangi«. To je napolnilo nekatere slovenske politike z dr. Krekom na čelu, da so začeli misliti na primerne protipoteze. Krek, ki je bil po vstopu Amerike v vojno prepričan o porazu centralnih velesil, se je nahajal poleti 1916 v podjebradskem kopalšču na Češkem, kjer je preko Sedlaka stopil v stik z nekaterimi češkimi politiki, zlasti s Stanekom. Vrnivši se domov se je opetovano razgovarjal tudi s parlamentarci izven SLS (zlasti dr. Ravniharjem in dr. Ribašem), E. Jarc je pa šel jeseni v zaupni politični misiji k dr. Zolgerju, ki mu je par mesecev pozneje izdelal in izročil svoj elaborat z naslovom: »Ideen zu einem nationalpolitischen Program der Slovenen«.

Medtem je ustrelil Adler (21. oktobra 1916) Stürgkha, mesec dni nato je umrl cesar Franc Jožef, na bojiščih je začela presti centralnim velesilam vedno bolj trda in vse je kazalo, da se pripravljajo v Avstriji pomembne notranje politične izpremembe. Glede na to so sklicali državni poslanci SLS na iniciativno dr. Kreka in dr. Korošca že okrog Božiča 1. 1916. v Gradec (hotel Elefant) zaupno zborovanje, kjer so razpravljali o političnem položaju in o smernicah, ki jih bo treba zavzeti. To zborovanje je bilo tem pomembnejše, ker ni hotel dr. Šusteršič kljub opetovanim pozivom kot načelnik SLS med vso vojno sklicati niti ene seje strankinega izvršilnega odbora, temveč je preko nekega »ožjega sveta« sam avtokratično vodil vse njene uradne korake in njen tisk ter je zato zanje seveda tudi sam odgovoren. Večina udeležencev tega zborovanja se je zavedala, da je privedlo samolastno postopanje dr. Š. stranko v precej kompromitujoč položaj ter v vidno izolacijo, zato je zahtevala radikalne remedure strankine politike in čim tesnejših zvez zlasti s Čehi, kar je bilo proti volji dr. Š. tudi sprejeto. S tem je začela hoditi večina parlamentarne delegacije SLS z dr. Krekom in dr. Korošcem na čelu docela ločena pota od onih uradnega vodstva stranke, ki ga je predstavljal dr. Š.

Čim bolj se je v zgodnji pomladi 1. 1917. prikazovalo na obzorju življenje parlamentarizma, tembolj je naraščala tudi delavnost dr. Kreka in njegovih ožjih tovarišev. Obvestili so o graških sklepkih še ostale slovenske parlamentarce (dr. Ravniharja in dr. Rybaša), začeli z intenzivnimi razgovori z ostalimi avstrijskimi jugoslovanskimi poslanci (zlasti na Dunaju v kavarni Palace) ter ostali v nadaljnjih tesnih stikih s predstavitelji Čehov. Vsi ti razgovori so izvenili v sklepu, da bo treba ustanoviti ob odprtvi parlamenta enoten klub vseh avstrijskih jugoslovanskih poslancev, ki naj začne z javno borbo za politično svoboto Jugoslovčanov.

V drugi polovici meseca maja 1917 se je nahajala na Dunaju že večina poslancev, ki so živahno nadaljevali z zasebnimi razgovori. V tem sta se tudi vodstvi obeh vodilnih slovenskih strank uradno izrekli za enoten parlamentaren klub in tudi cesar je moral izvedeti o pripravljajočem se nastopu, radi česar je že dne 21. maja (prvič v avstrijski zgodovini) pozval k sebi slovenske zastopnike, da mu poročajo o svojih željah in pritožbah. Zbrali so se pa jugoslovanski poslanci k skupnemu zborovanju šele dan pred otvoritvijo parlamenta, t. j. dne 29. maja dopoldne v prostorih dotedanega »Slovensko-hrvaškega kluba« (na dopoldanski seji navzočih 23 poslancev), ki je sestojal iz 19 poslancev SLS, 4 Dalmatincev in 5 članov »Narodnega kluba«. Predsedoval mu je starostni predsednik Spinčić. Po precej radikalnem govoru dr. Šusteršiča je poročal dr. Korošec izčrpno o političnem položaju ter o razgovorih, ki sta jih vodila z dr. Krekom z ostalimi nenemškimi poslanskimi skupinami, zlasti s Čehi. Nato se je formalno ustanovil skupen federativno sestavljen klub, ki si je nadel po kratki debati na Smolakov predlog naziv »Jugoslovanski klub« in je štel 33 članov (20 Slovencev, 11 Hrvatov in 2 Srba). Za predsednika je bil izvoljen dr. Korošec, za prvega podpredsednika pa dr. M. Laginja. V nadaljni razpravi se je sklenilo, da mora podati klub prihodnji dan ob otvoritvi parlamenta obenem z ostalimi narodi primerno izjavo (le Laginja je predlagal, naj se poda šele po prestolnem govoru), kakor so jo na (dalje na četrti strani spodaj)

Slike nam kažejo:

1. Faksimile izvirnega koncepta majske deklaracije (prva stran);
2. faksimile izvirnega koncepta majske deklaracije (druga stran);
3. dr. Korošec in tedanji predsednik »Češkega svaza« Stanek;
4. dr. Korošec z dr. Kramarjem (na desni) ter pisateljem Jiráskom (na levi). Obe sliki sta bili posneti pri aprilskih svečanostih 1. 1918. v Pragi.

*(auf Grund des nationalen Prinzips
u. der Unit. Staatsrechte)*

Die gefertigten im n.ö. Klub vereinigten Abgeordneten erklären, dass sie die Vereinigung der n.ö. Abgeordneten zur Errichtung einer demokr. Grundlage aufgebaute Staatskörper unter dem Schutz der h. l. Dynastie fordern und für die Verwirklichung dieser Forderung ihrer staatsrechtlichen Aktion mit allen ab. Kräften einzustehen werden.

Mit diesem Vorbehalte werden hier gefertigte von den Verhandlungen der Parl. beschl. genommen.

29/5 17

von jeder nationalen Forderung auszugehen

Der Vizepräsident: [Signature]

Der Schriftführer: [Signature]

PRÄSIDIUM

Das

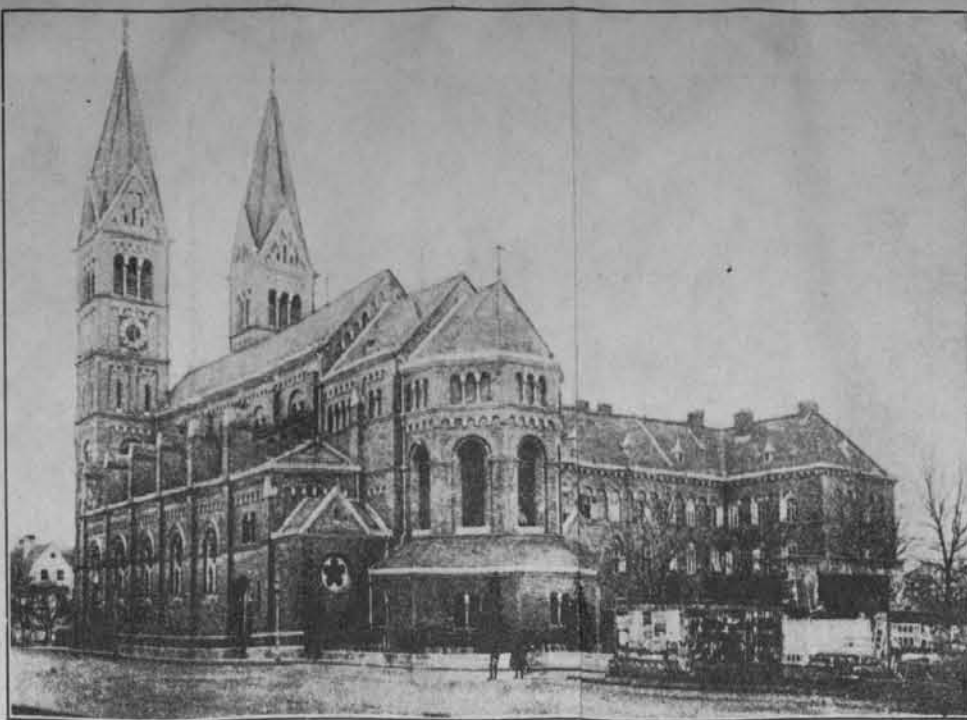
Zugl. in Hochachtung und Freundschaft, mit welchem wir erklären

Genehmigen hier Hochw. Abgeordneten den Ausdruck unserer Vor-





† P. Kalist Heric, daleč po Sloveniji znani zlatomašnik, ki je dne 26. maja t. l. nenadoma preminul.



Cerkev Matere Milosti v Mariboru, ki je bila l. 1906. povzdignjena k časti bazilike, življenjsko delo p. Kalista Herica.



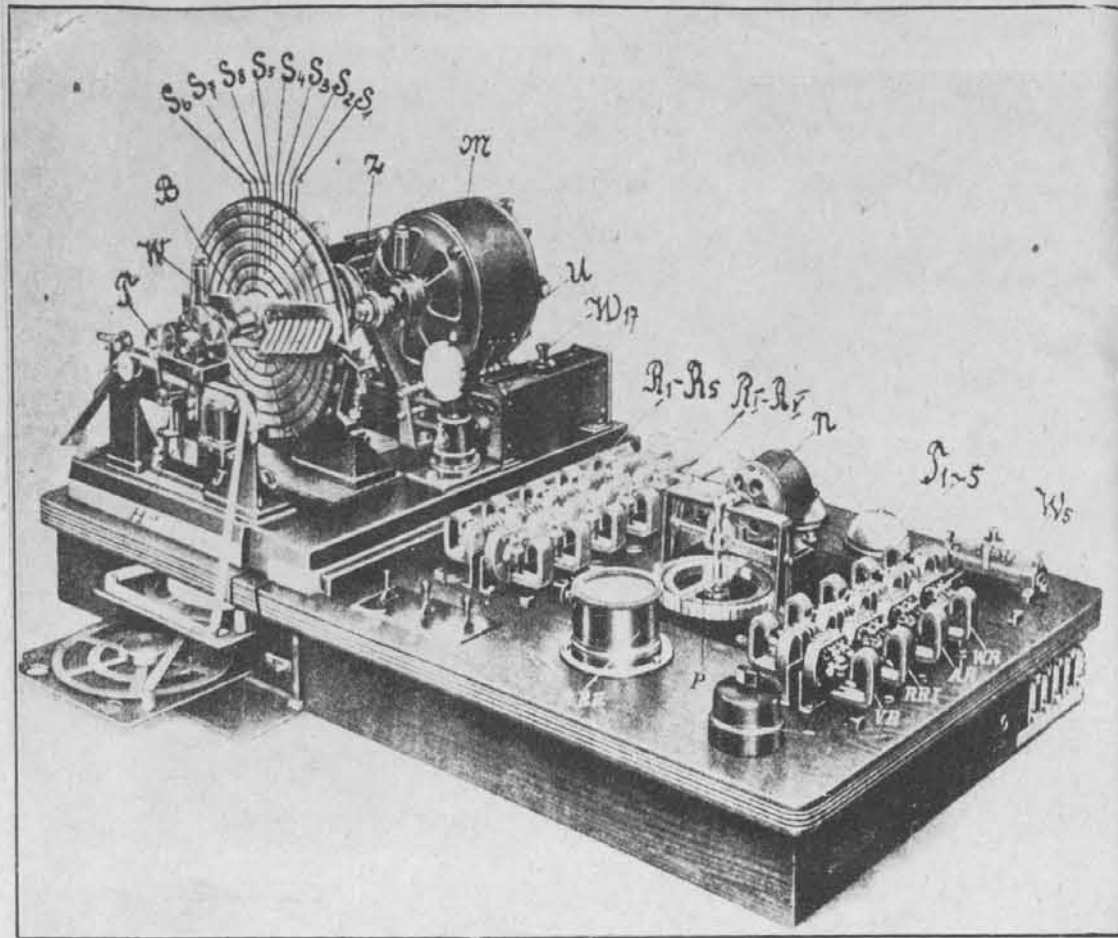
Z letošnjega majskega izleta petošolcev ljubljanske humanistične gimnazije na Zelenico.



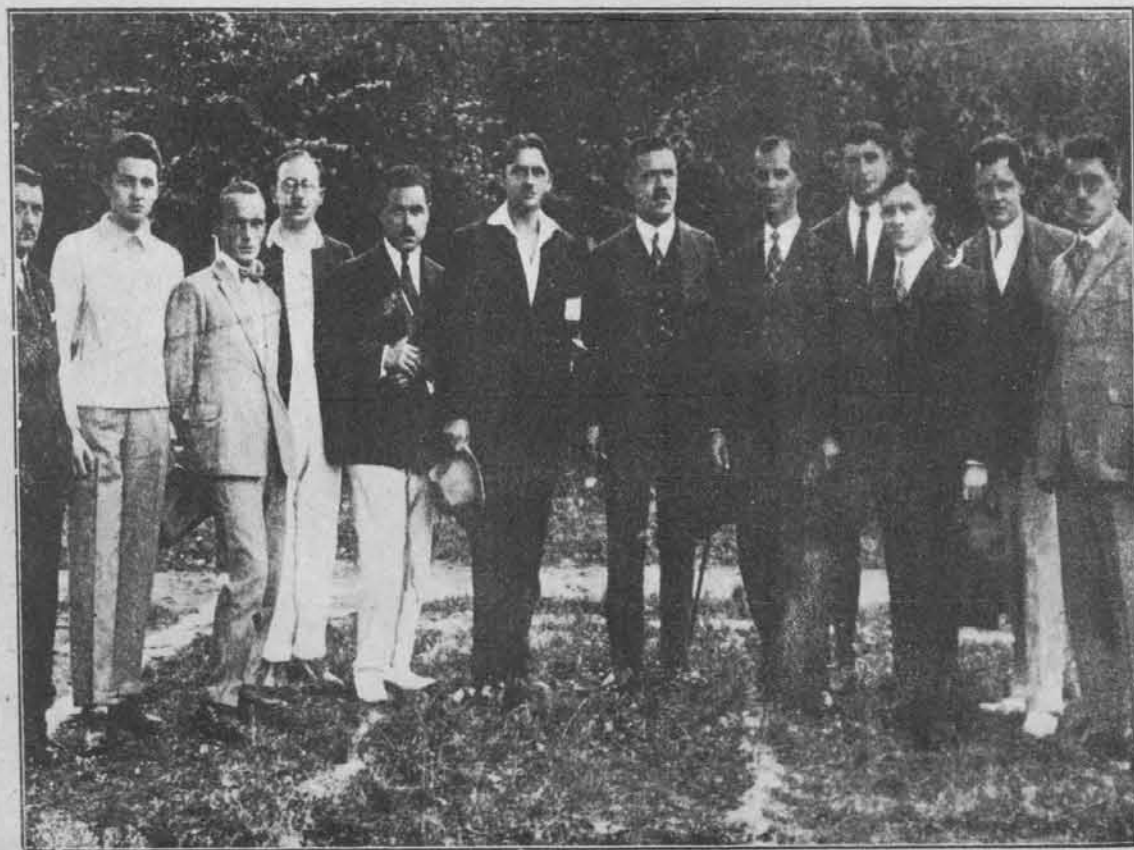
Zlati kelih, dar Hrvatov papežu ob priliki njih romanja v Rim.



Spomenik padlim vojakom, občine Dovje-Mojstrana, ki so ga odkrili dne 24. maja t. l.



Avtomatičen strojni brzojav. (Glej članek v današnjem »Slovenec«.)



S petletnice I. slov. športnega kluba »Maribor«, ki se je vršila dne 24. IX. 1924. Slika nam kaže pripravljalni odbor s pokroviteljem, tedanjim mariborskim velikim županom Vodopivcem (X) v sredini.

Iz galerije slovenskih pevovodilj



Zorko Prelovec, pevovodja »Ljubljanskega Zvona«.



Srečko Kumar, pevovodja ljubljanske Glasbene Matice.

povedovali tudi Čehi in h kakršni je nagovoril dr. Krek tudi Poljake. Tresič-Pavičič in dr. Laginja sta izjavila, da pristaneta na skupen klub šele potem, ko vidita izjavo. Glavne smernice izjave so ugotovili že na tej seji, obenem so pa na Jarčev predlog takoj izvolili poseben redakcijski odbor, sestojč iz dr. Korošca, Biankinija, Prodana, Rybača, Jarca, dr. Laginje, dr. L. Pogačnika in dr. Smodlake (osebe je predlagal dr. Verstovšek), ki naj izdelata besedilo.

Ta odbor se je zbral takoj po obedu v parlamentu. E. Jarc je prinesel že s seboj s črnim pisanim načrt nemškega besedila, kakor si ga je skiciral v zmislu dopoldanske debata že sam in kakršen je razviden iz našega faksimila (brez popravitve). Odbor je razpravljajl potem o Jarčevem načrtu prav do popoldanske plenarne seje kluba (navzočih 30 poslancev), na kateri je prišla seveda takoj v razpravo deklaracija. Debata se je vlekla do pol devete ure zvečer in rezultat obeh razprav so s faksimila razvidne korekture in vstavki. Tudi te je pisal Jarc in sicer s svinčnikom.

Glede teh korektur bi bilo pripomniti, da so besedo »gelertigten« hoteli izprva črtati, kajti takoj v začetku debata so sklenili, da je treba podati izjavo radi efekta ustno. Ker pa že tedaj par članom kluba, zlasti dr. Š., niso posebno zaupali, je ostalo pri prvotnem besedilu, ker so jo sklenili podati ustno in (na dr. Laginjev predlog) pisмено z vsemi podpisi (čemer se je jako upiral dr. Š.), da pozneje bi ne mogel kdo svojega pristanka nanjo utajiti. Odstavek o hrvaškem državnem pravu je prišel v besedilo na zahtevo Tresič-Pavičiča in ne-

katerih njegovih prijateljev, ki so sicer grozili, da ne pristopijo k klubu, a glede na to je pa zahteval dr. Krek, da se mora še pred tem poudariti »nationalni princip«, kar je bilo tudi sprejeto. Dr. Krega je podpiral zlasti dr. Rybač, le da je ta predlagal izraz »prirodno prav«. Besedi »der süd-slavischen« so zamenjali z besedami »aller von den Slovenen, Kroaten und Serben bewohntens« zato, da se čim nedvoumneje poudari zahteva po politični združitvi vseh treh jugoslovanskih narodov. Na predlog dr. Laginje so vstavili tudi besede »selbständigen, von jeder nationalen Fremdherrschaft freien«. Utemeljeval je dr. Laginja ta vstavek zaradi Italijanov, češ, da deklaracija ne sme biti naperjena zgolj proti Nemcem, temveč tudi proti italijanskim aspiracijam na naše ozemlje. Samo ta korektura tudi izvira iz plenarne seje, dočim so vse ostale nastale že v seji redakcijskega odbora in jih je potem plenum tudi potrdil. Od nekaterih strani se nepošteno in demagoško izrabljajo tudi besede »unter dem Szepter der h. l. Dynastie«, toda ta odstavek ni naletel niti na najmanjši ugovor pri kateremkoli članu kluba, kajti celo njegovi najradikalnejši člani so poudarjali, da je iz taktičnih razlogov neobhodno potreben in da vsebujeta podobna odstavka tudi češka in rusinska deklaracija. Merodajen za ta odstavek je bil pa zlasti ozir na propagando zanjo med ljudstvom, ki bi bila sicer seveda popolnoma onemogočena.

To besedilo so drugi dan prepisali v enem izvodu na čisto, na kar so ga podpisali vsi na Dunaju navzoči člani kluba, in sicer: dr. Korošec, dr. Laginja, Dr. Verstovšek, V. Spinčič, dr. Rybač, dr.

Ravnihar, E. Jarc, I. Prodan, J. Hladnik, F. Pišek, I. Roškar, J. Gostinčar, M. Brenčič, J. Pogačnik, dr. L. Pogačnik, dr. M. Cingrija, dr. A. Gregorič, dr. Krek, dr. Sesardič, dr. F. Jankovič, dr. Susteršič, Fon, dr. A. Dulibič, dr. Benkovič, J. Biankini, dr. Ivčević, dr. Tresič-Pavičič, F. Demšar, J. V. Perič, dr. Smodlaka, dr. Baljak in Fran Jaklič; pozneje po svojem prihodu na Dunaj se je pa izjavil zanj še Vukotič. Tako sta od Slovencev manjkala le dr. Gregorin, ki je bil v emigraciji, in Grafenauer, ki je bil tedaj še v ječi. Hrvaški prevod sta izdelala dr. Cingrija in dr. Smodlaka, do čim kakega službenega slovenskega prevoda ni bilo. Ministrski predsednik Clam-Martinič je skušal še tik pred otvoritveno sejo pregovoriti dr. Korošca, da bi počakal s prečitanjem deklaracije vsaj do prestolnega govora, toda dr. Korošec se sploh ni hotel spuščati v nobena pogajanja, temveč je še isti dan, t. j. 30. maja 1917 okrog polnočne ure popoldne, takoj za Čehi, prebral po kratkem hrvaškem in nato slovenskem uvodu deklaracijo, ki je vzbudila med nemškimi poslanci vihar ogorčenja ter je poslanec Pacher v njih imenu izjavil, da bodo zadela vsa separatistična stremjenja jugoslovanskih narodov na odločen odpor Nemcev. Cistopis te deklaracije s podpisi je bil po seji izroččen predsedstvu parlamenta, kjer so ga pa pozneje, po natisu stenografskega protokola najbrže uničili in ga žal danes ni več najti.

Kakšne posledice je rodila ta deklaracija v Sloveniji, je deloma znano, deloma pa čaka to še posebnega zgodovinarja. Dne 15. septembra 1917 je bila izdana »Ljubljanska deklaracija«, nato se je

pa začelo po vsej Sloveniji ono veličastno osvobodilno gibanje, ki je tako mogočno manifestiralo zahtevo Slovencev po osvobojenju in politični združitvi s Hrvti in Srbi. Doma so bili duša tega pokreta zlasti knezoškofof dr. A. B. Jeglič z duhovščino, prof. B. Remec in dr. Jež. Ker krožijo v javnosti o nastanku in o ozadju matice tega gibanja, t. j. majniške deklaracije pogosto docela krive verzije, se mi zdi potrebno ugotoviti, da niso imeli z njo neparlamentarci niti najmanjše zveze. Dr. Žerjava in njegove prijateljke je pritegnil dr. Korošec k delu pri »Jugoslov. klubu« šele pozimi 1917/18. Uporabljali so ga predvsem za zbiranje gradiva o političnih preganjancih. Nadaljni boj »Jugoslovanskega kluba« je bil znatno otežkočen tudi radi popolne pasivnosti hrvaške politične reprezentance v banovini, ki jo je imela tedaj v rokah srbsko-hrvaška koalicija pod vodstvom Svetozarja Pribičevića in ki se prav tik do prevrata ni hotela pridružiti nobeni politični akciji za osvobojenje avstro-hrvaških Jugoslovancev. Enako se skoro do zadnjega ni hotel pridružiti temu gibanju tudi oni del slovenske socialne demokracije, ki ga je vodil Anton Kristan, ker je programatično soglašal z idejo dr. Rennerjeve »Österreichs Erneuerung«.

Fran Erjavec.